

A marxizmus-leninizmus főiskolai oktatásának néhány módszertani problémája

A marxizmus-leninizmus szervezett oktatásának bevezetése az egyetemeken és főiskolákon népi demokratikus rendszérünknek és a szocializmus építésének követelménye volt. Pártunk vezetésével — népi demokráciánk társadalmi, gazdasági és politikai célkitűzéseiben a marxizmus-leninizmus tanításait tartja szem előtt, e tanításokat vallja magáénak s e tanítások szellemében cselekszik.

A marxista-leninista világnézetnek a dolgozó tömegek tudatában való uralkodóvá válása nem közömbös pártunk és proletárdiktatúránk számára. A dolgozó tömegek e világnézet szellemében való nevelése emeli népünk öntudatát s egyre intenzívebb mozgásba hozza azokat a társadalmi erőket, amelyek hívatottak a szocialista társadalom felépítésére.

A materialista világnézet terjesztésében, a dolgozók tudatának kiformalásában igen fontos feladat hárul a tudomány és a kultúra munkásaira s ezen belül is a pedagógusokra. Főiskolánkon tehát olyan pedagógusokat kell nevelnünk, akik a materialista világnézetet vallják, akik e világnézet szilárd talaján állva, a proletariátus osztályharcában fontos szerepet játszanak. Attól a tényről ugyanis, hogy győzött a proletárdiktatúra, az emberek nagy részének tudata még nem vált szocialistává. „A burzsoá társadalom tetemét... nem lehet koporsóba tenni és elásni a földbe — írja Lenin. — A megölt kapitalizmus itt, közöttünk hal meg és indul oszlásnak, miközben megfertőzi a levegőt kórokozókka, megmérgezi életünket, a réginek, a rothadónak és elhalónak ezer szálával és kötelékével ragadja meg az újat, a frisset, a fiatal, az elevenet.” Leninnek ezek a szavai erős figyelmeztetésként szólnak hozzánk az új, szocialista pedagógusnemzedék nevelőihez.

* * *

Ebben a cikkben lényegében a marxista-leninista előadások néhány általános módszertani problémájával kívánok fog-

lalkozni. A főiskolai marxista-leninista előadások egyik vitatható oldala éppen az, hogy az oktatók milyen módszereket alkalmaznak, s hogy ezek mennyiben felelnek meg azoknak a speciális területeknek, amelyeken éppen a marxizmus-leninizmus oktatása során dolgozunk. A módszertani kérdésekkel való behatóbb foglalkozásnak kiinduló pontja lehet az Oktatásügyi Minisztériumnak „Az egyetemi oktatás megjavításának módszertani alapelvei” c. leírata, amely tömör formában, helyesen érinti az előadások módszertani kérdéseit is. Véleményem szerint a mi feladatunk az, hogy sajátos munkaterületünknek megfelelően általános vita közben, részleteiben is kidolgozzuk azokat a módszereket, amelyek alkalmazása emeli előadásaink színvonalát és fokozza eredményességét.

Hasznos módszertani cikkek jelentek meg az OM. Marxizmus-leninizmus Főosztályának szerkesztésében megjelenő „Tájékoztató”-ban is, amelyek a szemináriumok mellett az előadások módszertani kérdéseinek egyes részeivel foglalkoznak. Különösen jelentősek, ugyancsak a „Tájékoztató” hasábjain között azon szemelvények, amelyek a testvéri népi demokratikus országok egyetemi és főiskolai marxista-leninista tanszékeinek módszertani problémáiról adnak tájékoztatást. Úgy érzem, hogy ott ezen a téren előttünk járnak, s éppen ezért nem haszontalan dolog az említett szemelvények alapos tanulmányozása.

Ez a cikk érint olyan kérdéseket, amelyek tanszékeinken pártunk és a főosztály útmutatásai alapján közvita tárgyát képezik, megemlítésüket azonban azért tartottam szükségesnek, hogy egy összefüggő módszertani problémamasorozatra mutassak rá, amelynek megvitatása így esetleg könnyebbé válik.

* * *

Főiskolánkon a materialista világnézetre való nevelést közvetlen formában a Marxizmus-Leninizmus alapjai tanszék végzi. Így tehát azoknak a módszertani problémáknak, amelyeket érinteni fogok, bizonyos értelemben speciális jellegük van.

A marxizmus-leninizmus oktatása két formában történik: előadáson és szemináriumon. Ezen belül az oktatás fő formája az előadás, míg a szeminárium közvetlen eszköz az előadott anyag legalapvetőbb kérdéseinek alapos, elméleti feldolgozására, a hallgatók gondolkodásmódjának szívós és rendszeres formálására. Tévedés lenne azonban, ha azt mondanók: mivel az oktatás fő formája az előadás, így a szeminárium csak mellékes, alárendelt szerepet játszik. Mi sem következne ebből, mint az, hogy — tegyük félre a szemináriumokat és szaporítsuk meg az előadások számát, tegyük általánossá az „elsődlegest” s lök-

jük félre a „másodlagost”, a szemináriumot. Azonban meg kell vallani, hogy az ilyen „jóindulatú” javaslatot gyakran a következő megfontolások alapján teszik: marxizmus-leninizmusból főiskolai tankönyv nincs. A hallgatók ezért, hogy a szemináriumra jól fel tudjanak készülni, rá vannak kényszerülve a különböző marxista könyvek jegyzetelésére, ami szabad idejük jelentős részének lekötését jelenti s így gátolva vannak abban, hogy szaktárgyukat még alaposabban tanulmányozzák. Legyenek csak előadások, s így több időt tudunk nekik biztosítani szakmájuk mélyebb elsajátítására. Különbösen is az előadások bőséges anyagot nyújtanak ahhoz, hogy politizálni tudjanak, ha erre éppen elhatározzák magukat.

Mondani sem kell, hogy ez a felfogás mennyire a marxizmus-leninizmus főiskolai oktatása lényegének meg nem értését jelenti, nem is szólva az olyan javaslatokról, amelyek a marxista oktatás egészen szűk keretekbe való szorítására irányultak.¹ Mert mit jelent a marxizmus-leninizmus főiskolai oktatása? Azt jelenti, hogy hallgatóinkat, a holnap pedagógusait úgy neveljük, hogy azok magukévá tegyék a marxizmus-leninizmusnak a társadalom objektív fejlődéstörvényeiről szóló tanait, hogy megértsék a szocialista társadalom elkerülhetetlen győzelmét az egész világon, hogy a szocializmus építésének szilárd, elvhű harcosai legyenek. Kalinin mondja: „A kommunista nevelés alapvető és legfontosabb feladata az, hogy osztályharcunknak megadja a maximális segítséget.” (A kommunista nevelésről, Szikra 1951. 84-85. old.) A proletárdiktatúra győzelme nemhogy nem szünteti meg a volt kizsákmányoló osztályok és az uralomra jutott proletáriátus közötti osztályharcot, ellenkezőleg, még jobban kiélezi, még elkeseredettebbé teszi azt. Az osztályellenség mindent felhasznál, anyagi, politikai és ideológiai téren egyaránt, hogy eltántorítsa a tömegeket a szocializmus építésétől, hogy egyesek jóhiszeműségét, vagy éppen megvesztegethetőségét kihasználva, ártson proletárdiktatúránknak. Ebben a helyzetben mi, oktatók nem árthatnánk jobban semmivel, mint azzal, hogy lebecsülnénk a marxizmus-leninizmus alapos oktatásának jelentőségét, amellyel hallgatóinkat is politikai vakságra, az osztályharcban a proletáriátus szempontjából használhatatlan „tanítócskák” szerepére kárhoztatnánk.

Nem lehet vitás egy pillanatra sem, hogy ha mi valóban *olyan pedagógusokat akarunk nevelni, akik munkájukat alárendelik az osztályharc, a proletárdiktatúra érdekeinek, akkor oktató-nevelő munkánkat is ez a célkitűzés hatja át, akkor oktató-nevelő munkánkat is úgy végezzük, hogy az egybekapcsolód-*

jék „a proletariátus és a dolgozók szüntelen harcával a régi kizsákmányoló társadalom ellen.” (Lenin: V. M. II. Szikra. 1954. 792. old.) Ennek a munkának pedig fő tartalma nevelői oldalát nézve, a materialista világnézetre való nevelés. Csak így tudjuk gyökerében kiirtani nevelésünkéből is azt a — mult rendszerből átszívódott és még megmutatkozó — káros csökevényt, amely az értelmiség egy részét individualistává, petyhüdtté, állhatatlanná teszi. (Lenin: V. M. I. köt. Szikra 1949. 411. old.)

* * *

A marxizmus-leninizmus oktatásának fő formája tehát az előadás. Miért? Azért, mert a hallgatók 1) az előadáson és csakis itt kaphatják meg egy-egy történelmi időszak szükség-szerűen kialakult arculata leglényegesebb vonásainak összefüggő magyarázatát, 2) csakis az előadáson lehet olyan érvelő erővel bizonyítani — éppen a tudományos következtetések egész láncolatán keresztül — a marxizmus-leninizmus tanításainak igazságát, leleplezve a tudománytalan, idealista dogmákat, 3) a hallgatók az előadáson kapják meg azokat az önálló gondolkodásra készítendő elvi felvetéseket, de ugyanakkor módszerbeli útmutatásokat is, amelyek gondolkodásmódjuk öntevékeny formálásához szükségesek, 4) az előadás az a fórum, ahol a legnagyobb mértékben és legeredményesebben lehet egyesíteni a tudományos propagandát az agitációval.

Ebből adódik az előadás módszerbeli célkitűzése, amely arra irányul, hogy az események dialektikus összefüggéseinek leglényegesebb vonásait feltárva, elindítsa a hallgatókat az önálló tanulás útján, azon az úton, amelyen nekik maguknak kell megtalálniuk és még alaposabban megérteniük azokat a törvényszerűségeket és széleskörű összefüggéseket, amelyeket az előadás a leglényegesebb elvi kérdések fejtegetésén keresztül előrevetített.

Már most milyen a jó előadás? Erre a kérdésre a legteljesebb választ talán az adja meg, ha ismertetem azokat az általános tapasztalatokat, amelyeket oktató munkánk során az elmúlt évtizedekben szereztünk s amelyekkel az egyetemek és főiskolák marxizmus-leninizmus tanszékei is foglalkoztak.

a) A párttörténet oktatása során a dús történelmi események nagyon sok esetben csábítják az előadót előadásának túlzott történelmi jellegű beállítására, amelyből pontosan azok a bizonyítások maradnak így el, amelyek a történelmi események láncolatának szükségszerűségét mutatják. Vegyünk egy-két példát:

1. Az 1861-i oroszországi jobbágyreform. Van olyan elő-

adó, aki csak arra tart igényt, hogy ismerteti a jobbágyság sanyarú helyzetét, lázadásait, továbbá megállapítja a jobbágyreform pusztító tényét, s utána vázolja a parasztság életét a reform után, valamint az ipari kapitalizmus fejlődését, a modern ipari proletariátus kialakulását és kezdeti harcait.

2. A marxista párt felépítésének lenini terve. Hasonlóan az előzőhöz, az előadó csak arra szorítkozik, hogy ismerteti Oroszország gazdasági helyzetét a századfordulón, az 1900—1903-as válság hatását, a proletariátus tömegmozgalmait s utána rátér arra, hogy — ebben a helyzetben szükség volt egy forradalmi marxista pártra, amelynek felépítését Lenin így és így dolgozta ki.

Az ilyen előadások tartalmukat és módszerüket tekintve, nem mennek túl a pozitívizmus keretein: a marxizmus-leninizmus oktatását pusztán a történeti tények leírására korlátozzák s így az első esetben elmarad a jobbágyfelszabadítás történelmi fejlődésszülte szükségszerűségének feltárása, a második esetben pedig elmarad annak a problémának alapos, elvi fejtegetése, hogy mik voltak azok a gazdasági és politikai tényezők, amelyek a marxista párt létrehozásának szükségességét éppen az adott időben, éppen Oroszországban a munkásmozgalom további fejlődésének halaszthatatlan napirendjévé tették. A társadalom törvényszerűségeinek mélyreható elemzése ilyen módszer mellett elsikkad, s nem is lehet csodálkozni azon, hogy a hallgatók materialista szellemben való nevelése nem hoz sikert. Az előadásban nem a történeti események leírása a fő feladat. Nekünk a történeti események éppen azok a hasznos eszközök, amelyekkel igazolni tudjuk a marxizmus-leninizmus tanításainak általános érvényét, tudományosságát, igazságát. Éppen ezért a helyes módszer csak az lehet, ha az egyes témáknál alaposan elemezzük a társadalmi fejlődés adott szakaszának alapvető vonásait, ellentmondásait, stb. s ezeknek konzekvenciájaként — mintegy igazolni az adott időszakról tett tudományos megállapításokat — hozzuk a történeti események legjellegzetesebb mozzanatait, amelyek a fejlődés adott szakaszának belső lényegét igazolják. De nem rosszabb ennél a módszernél az sem, amikor először rámutatunk az adott időszak forradalmi, vagy éppen ellenforradalmi lényegére, s utána elemezzük ezeknek a történeti tényeknek eredőit. Az előző, de az utóbbi módszernél is feltétlenül ügyelni kell arra, hogy példánk a tudományos következtetéseknél ne sántítsanak, hanem mindenkor eredetiek, a kor életének helyes tükrözői legyenek, mert csak így tudjuk elérni, hogy hallgatóink önálló munkájuk során — amikor az előadott anyagot tanulmányozzák — már elő-

re, a fejlődés további következményeiről is gondolkozzanak, csak így tudjuk lépésről-lépésre hallgatóink vérebe beleiktatni a dialektikus gondolkodásmódot.

b) Az ellenkező véglet az, amikor az előadó mellőz minden történetiséget s csupán csak a marxizmus-leninizmus egyes tanításainak helytől és időtől elszakított kinyilatkoztatására, magyarázgatására, idézethalmozásokra szorítkozik. Ennek a visszahatása ott van azután, hogy a hallgató értelmetlen mondatokat magol, nem érti meg a lényegét s így a marxizmus-leninizmust is valami fölösleges szólam sorozatnak, nyűgnek fogja tartani. Ez a dogmatizmus a leggyakoribb esetben az előadó felkészületlenségét mutatja. A marxista előadásoknál ez a dogmatizmus mindenekelőtt tehát abban nyilvánul meg, hogy „a társadalmi élet konkrét jelenségeinek és folyamatainak marxista elemzését tudatosan a források gyakori... rendszertelen idézgetésével cserélik fel... Az előadó idézheti és kell is idéznie a marxizmus-leninizmus klasszikusainak legfontosabb téziseit, hogy a téma fő gondolatai kitűnjenek, de az előadást csak idézetekből összeállítani teljesen helytelen.” (Kommunizist. 1954. 7. szám.)

c) Egy másik kérdés, amely az előadásoknál ugyancsak gyakran szerepel, az ún. „aktualizálás”, a marxizmus-leninizmus egyes tanításainak magyar viszonyokra való alkalmazása. Itt két oldalról fenyeget veszély. Egyrészt: az előadó a marx-lenini tanítások általános érvényűségét, s így hazánk fejlődésére való érvényességét is úgy akarja elintézni, hogy egyáltalán nem beszél róluk. Másrészt: az „aktualizálást” úgy intézi el, hogy sajátos történelmi, fejlődésbeli viszonyainkat teljesen figyelmen kívül hagyja s a megadott számú tételt ráerőszakolja a magyarországi viszonyokra. A kettő közül egyik sem rosszabb a másiknál, mind a kettő egyformán rossz. Nézzük az elsőt. Ha az előadás pl. a mezőgazdaság szocialista átszervezésének elvi és gyakorlati kérdéseivel foglalkozik az SzKP története oktatása során, lehetetlen nem kitérni az ezzel kapcsolatos lenini tanítások általános nemzetközi érvényére, s ezen belül arra, hogy mi ezeket a lenini elveket hogyan valósítjuk meg, miért nem lehet számunkra más út, mint az, amelyen a Szovjetunió mezőgazdasága halad. Ellenkező esetben hagyjuk a legfontosabbat, azt, hogy megmagyarázzuk és bebizonyítsuk hallgatóinknak e lenini tanítás tudományosságát, általános nemzetközi érvényességét s akarva nem akarva, azt a felfogást kelljük hallgatóinkban, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezésének útja speciális orosz jelenség. S mivel mi mégis

ezt az utat követjük, egyesekben az a vélemény is kialakulhat, hogy lemásoljuk és ráerőszakoljuk Magyarországra a szovjet viszonyokat. Vagy pl. ha az előadás a párt lenini sajátosságaival foglalkozik, lehetetlen, hogy a lenini elvek alapján ne elemezze azt, hogy a Magyar Dolgozók Pártja hogyan tölti be az élcsapat szerepét stb. Ha ezt nem tesszük meg, akarva nem akarva, a lenini elveket speciális orosz jelenségként tüntethetjük fel, amelyek más kommunista pártok számára nem érvényesek, akarva nem akarva pártunk forradalmi lenini sajátosságait elködösítjük hallgatóink előtt s lehetetlenné tesszük, hogy megismerjék pártunk dinamikus, forradalmi lényegét, valamint azt, hogy a világ összes kommunista pártjainak felépítését, tevékenységét e lenini elvek alapján értékeljük.

A marxizmus-leninizmus oktatása azoknak az objektív társadalmi törvényszerűségeknek, a munkásmozgalom szempontjából azoknak az elméleti általánosításoknak az oktatása, amelyek általános nemzetközi érvénnyel bírnak. A marxizmus-leninizmus ilyen tanításainak Magyarországra is vonatkozó kötelező alkalmazásait ha magyarázat nélkül hagyjuk, többek között azt is jelentheti, hogy ezeket a tanításokat egy ország gazdasági és politikai keresztmetszetébe gyömöszöljük bele, egyetlen ország gazdasági és politikai fejlődésének speciális elméletévé torzítjuk.

Nézzük a második esetet. A marxizmus-leninizmus nemzetközi érvényű tanításainál — ha e tanítások helyességét egy ország, így hazánk fejlődésének tükrében vizsgáljuk — feltétlenül figyelembe kell venni az adott ország történeti, fejlődésbeli sajátosságait. Ha pl. a termelőszövetkezetekről van szó, mint a mezőgazdaság szocialista átszervezésének egyetlen lehetséges útjáról, itt többek között azt is látni kell, hogy egészen más a magyar parasztság pszichológiája, mint amilyen volt a szovjet parasztságé 1929-ben, s más gazdasági helyzete is. Jellemző a mi parasztságunkra is általában, mint ahogy Nyugat-Európa parasztságára, hogy „...éveken át kuporgatta a pénzt, hogy egy darabka földet vásárolhasson... és érthető, hogy nem akar tőle megválni...” (Sztálin: A leninizmus kérdései. Szikra. 1953. 355-356. old.) Ugyanakkor, 1945-ben a földet nem nacionalizáltuk, hanem a kiosztott föld a juttatottak saját tulajdonába ment át. A Szovjetunióban azonban ahol „...megszűnt a föld magántulajdona, a paraszt nem csügg a földjén olyan szolgálkodással...” s így érthető, hogy a szovjet parasztságnak a kolhozokba való belépése egészen más, sajátos viszonyok között történt. (Ugyanott.) Persze, ez csak egy része a felvetett problémának, de ez is elég ahhoz, hogy lássuk, mennyire felszínes

lenne előadásunk, ha ilyen esetben nem vizsgálónok éppen a termelőszövetkezeti mozgalomnak azokat a különbségeit, amelyek megtalálhatók, s amelyek propagandamunkánk sajátos módszereit is megszabják. Ha az ilyen különbséget nem vennék figyelembe, akkor „aktualizálásunk” sántítana, meghamisítaná a valóságot, s a sematizmus, a vulgarizálás útjára térnénk. Az aktualizálás művészet, amelynek elsajátítása azt jelenti, hogy „...folytonosan szélesíteni tudjuk a hallgatók gondolkörét, hogy megtanítjuk őket a társadalmi folyamatok lényegének értelmezésére és egyidejűleg azt, hogy felkeltjük bennük a vágyat arra, hogy tevékenyen részt vegyenek e folyamatok tudatos kialakításában, népük érdekeivel és a haladás érdekeivel egybehangzón az egész világon...” (Tájékoztató. 1955. május 15. 69. old.)

d) Nem sikeresek azok az előadások sem, amelyek pusztán a tények objektív felsorolására szorítkoznak. A dinamika, a meggyőző erő, a polémia, a tények sokoldalú változatos elemzése, határozott, lelkes kiállás az előadás ténye mellett, szenvedélyes gyűlölet akkor, amikor a munkásosztály árulóiról beszélünk, határozott meggyőződés, amikor a párt politikájáról van szó stb., ez mind-mind az előadás módszertani problémakörébe tartozik.

Lehet bármilyen jól felépített az előadás, de ha az előadó azt szenttelenül adja elő, hatásában, meggyőző erejében nem fog megfelelni a jogos kívánalmaknak, nem fogja kiváltani hallgatóságából azt a belső hatást, ami pedig — szerintem — a meggyőzés egyik nem lényegtelen momentuma. Persze, helytelen lenne, ha az előadó állandóan hatásvadászatra törekedne, de igenis, ahol lehet és kell lelkesedni, ott lelkesedjék, ahol pedig gyűlölni kell, ott gyűlöljön.

Ehhez a kérdéshez tartozik még, hogy szerintünk az előadás legjobb formája a szabadon tartott előadás. Ez persze nem jelenti azt, hogy az oktató már az első előadásánál is ily elhatározással álljon ki. Nem is lehet erre kényszeríteni senkit, mert ez túlzott követelés, ami teljes sikertelenségre is vezethet. Ahhoz, hogy valaki a szabadon tartott előadások szintjére emelkedjék, el kell sajátítania, készségévé kell tennie a szabadon tartott előadás technikáját, amelyhez apró lépcsőfokok vezetnek, s ami nem rövid időt vesz igénybe. Jó előadóvá válni, szerintem legalább annyi, ha nem több mint az, hogy a gyermek megtanul járni, szaladni, úgy, hogy ne kelljen attól tartani, hogy orra bukik és bezúzza a fejét.

A jó előadás legfontosabb feltétele az anyagegység ala-

pos ismerete, amely nem csupán az előadandó anyag ismeretere korlátozódik, hanem annál sokkal többet ölel fel. Ez a kezdő előadóra is feltétlen érvényes. Ha ez az ismeret megvan, akkor meg lehet kezdeni azt az utat, amely végül a szabadon tartott előadásokba torkollik.

Hogy valaki idáig eljusson, ahhoz véleményem szerint a következő lépcsőfokok megtartására van szükség: 1. legalább 4—5, vagy még ennél több előadás szó szerinti leírása és szó szerinti elmondása. Ezeken az előadásokon az előadó először is levetkezi magáról a feszélyezettséget, a lámpalázt, közvetlen kapcsolatba kerül a hallgatóságával, beidegzi magának a rendelkezésre álló idő alapján az előadás ütemét, megismerkedik és megbarátkozik saját hangjával, amely először egy kicsit talán idegen is neki, s mivel az elvi elkalandozások, vagy eltévelyedések elejét vette az előzőleg megvitatott szóról-szóra leírt előadás, foglalkozhat olyan problémákkal is, mint a hangszínezés, gesztikulálás, a hallgatóság állandó szemmel tartása stb. Egyszóval ez az az időszak, amikor az előadó a legapróbb műhelytitkokba behatol. Kezdsnél feltétlenül szükséges az is, hogy az előadó otthon legalább kétszer felolvassa az előadását.

2. Amikor az előadó ezen az első fázison túljutott, — amelynek időtartama ugyan az előadók szerint változhat — meg lehet kezdeni a fokozatos áttérést a szabadon tartott előadásra. Néhány elődást az előadó úgy dolgozzon ki, hogy az elméleti fejtegetéseket szóról-szóra leírja s a történeti részeket csak vázlatosan. Ez talán az az időszak, amely legalkalmasabb szabadon megfogalmazott mondatainak statisztikailag is pontos formába öntésére. Ha első ízben kísérlete nem is jár a legteljesebb sikerrel, még mindig nem esik súlyosabb hiba, mert ez a történeti s nem az elvi kérdések fejtegetése közben történt. Ezután fokozatosan rá lehet térni az elvi kérdések vázaltszerű kidolgozására is. Először csak egy-két helyen s utána a vázlatos helyek arányát egyre inkább növelni lehet s így az előadó fokozatosan eljut az egyszerű vázlatról tartott előadáshoz. Mindez természetesen nem áthághatatlan szabály, mert vannak olyan oktatók, akik tanulmányaik, a mozgalmi munka végzése közben olyan előadói készséget, rutint fejlesztettek ki magukban, hogy jó marxista-leninista előadás megtartása nem okoz nekik különösebb nehézséget. Viszont vannak — és nem is sokan — akiknek mindez nem kis nehézséget jelent, akiknek éppen az első előadások adhatnak biztató, vagy reménytelen előadói perspektívát. Eppen ezért kell a tanszékeknek különös gonddal foglalkozni az új előadókkal.

e) Az előadásnál egy másik kérdés az ún. „probléma felvetés” vagy a „nyitva hagyott kérdés”, amely arra van hivatva, hogy serkentse, ösztönözze a hallgatókat otthoni munkájuk során az önálló gondolkodásra, a logikai összefüggések megkeresésére. Véleményem szerint itt az a helyes, ha arra vigyázunk: ne a leglényegesebb, a dialektikus gondolkodásmód és meggyőzés szempontjából ne a legfontosabb kérdéseket hagyjuk „nyitva.” Ezeket a legteljesebb, legvilágosabb módon magyarázzuk meg, de amikor ezt megtettük, utána hagyhatunk még „nyitva” olyan problémákat, amelyek ebből következnek, de amelyek helyes feltárása már a hallgatók munkájának tartozéka. Pl. a szocialista iparosítás módszerét feltétlenül meg kell magyaráznunk, de az, hogy mi hogyan valósítjuk meg e módszerek alapján a szocialista iparosítást, lehet „nyitott kérdés”, amely ugyanekkor a szeminárium anyaga lesz majd s a hallgatókat ösztönzi ennek a problémakörnek önálló feldolgozására. Ez nem mond ellent annak, amit az „aktualizálásnál” mondtam, mert az előadás módszere azt az utat és ezt is követheti. A különbség az, hogy az utóbbi több önállóságot, szélesebbkörű politikai tájékozottságot, általánosabb tudást követeli.

f) A jó előadás egy másik fontos követelménye, hogy tekintettel legyen a hallgatók szociális összetételére, általános politikai közhangulatára, világnézeti meggyőződésére s azokra a különböző nézetekre, amelyek gazdasági és általános politikai kérdéseket érintenek, valamint szaktárgy szerinti összetételükre is. A szociális összetétel tekintetbe vétele a legkönnyebb, de ugyanakkor egyike a legfontosabbnak. Ha az előadó előtt világos kép áll a szociális összetételről, azonnal úgy tudja formálni az előadását, hogy az pártunk osztálypolitikájának legsikeresebb alátámasztására szolgáljon. Nálunk a parasztszármazású hallgatók túlnyomó többségben vannak. Előadásainkat ugyan nem rendeljük alá a parasztszármazású hallgatók kívánságainak, pszichológiájának, de mégis úgy építjük fel azokat, hogy a fő érveket elsősorban feljűk hangoztatjuk, elsősorban nekik szólunk. Ez — tekintettel arra, hogy főleg falura képezünk általános iskolai tanárokat — ugyanakkor a nem parasztszármazású hallgatókat is felvértezi a parasztság között meglévő általános problémákra való helyes válaszadás képességével.

Igen fontos a hallgatók politikai közhangulatának ismerete is. Ez elősegíti, hogy előadásokon és szemináriumokon a lehetséges helyeken érintsük azokat az érdeklődésük középpontjában álló gazdasági, politikai kérdéseket, amelyek megválaszo-

lására feltétlen igényt tartanak és amelyek megválaszolása biztos vezérfonalat ad nekik a gazdasági és politikai kérdések fejlődésmenetének további értékeléséhez.

Ugyancsak ismerni kell legalább általánosságban hallgatóink világnézeti megoszlását, s abból a marxista elvből kiindulva, hogy az összes mai vallási szervezetek „...a kizsákmányolás védelmére és a munkásosztály elkábítására szolgálnak”, minden lehetséges helyet az előadásban feltétlen fel kell használni a klerikális reakció leleplezésére. (Lenin: Marx, Engels, marxizmus. Szikra. 1949. 224. old.) Erre a legalkalmasabb a nyílt harag és gyűlölet keltése s a klerikális reakció nevetességé tétele. Hallgatóink között akadnak fanatikus istenhívők, de a vallásos hallgatók nagyobb része már eljutott arra a fokra, hogy ingadozik, hogy nem azért jár pl. templomba, mert ott a pap prédikál, hanem azért, mert az istenháza, s az isten fogalmát még nem sikerült neki teljességében eltüntetni az agyából. Ez viszont figyelmeztet arra, hogy előadásainkban a klerikális reakció mesterkedéseinek egyszerű leleplezése mellett fokozottabb gondot kell fordítani a vallás lényegének tudományos bírálatára is. Itt szükséges annak a megemlítése, hogy a vallásellenes propaganda nemcsak a marxizmus-leninizmus tan-szék feladata. Az egyik legfontosabb követelmény az, hogy a nevelőtestület világnézetiileg egységes és szilárd legyen, hogy hallgatóink ne érezzék egyetlen tanárukat sem kétlakinak, hanem azt érezzék, hogy a szakmai tudással — ami nekik tekintélyt kölcsönöz — szilárd materialista világnézet párosul.

Nem lehet közömbös az előadó számára az sem, hogy tudja, milyen antimarxista nézetek hordozói akár akaratlanul is hallgatói. Gondolok itt elsősorban a nacionalizmus, antiszem-tizmus és a burzsoá ideológia egyéb válfajaira. Ezek általános jelenségek. Itt azonban egy olyan példát hozok, amelynek nyomára esetleg csak akkor bukkanhatunk, ha valóban figyelem-mel kísérjük hallgatóink ideológiai-politikai megnyilatkozásait. Ez pedig a nemzeti büszkeség érzésének „túllicitálása”, ami egyes esetekben a hallgatóknál így lát napvilágot: „nekünk volt Petőfi Sándorunk, de mutassanak a csehek, vagy a lengyelek egy Petőfit!” Ez már nem a nemzeti büszkeség érzése, hanem nacionalizmus. A módszertani problémákat a tartalmi kérdésektől mechanikusan elválasztani nem lehet, éppen ezért itt is rá kell mutatni, hogy tartalmi, de egyben módszertani kérdés is, hogy pl. a nemzetközi munkásmozgalom oktatásánál helyet biztosítsunk a népi demokratikus országok forradalmi hagyományainak, de jelenüknek ismertetésére is.

Hasonló figyelmet kell fordítani az előadónak arra is, hogy előadását a résztvevő hallgatók szakmai profiljának megfelelően állítsa össze. Az előadásnak — jellegét tekintve — feltétlenül tükröznie kell, hogy a természet, vagy a társadalomtudomány szakosoknak szól-e. S amíg az előző esetben az igazoló példák zömét a természettudományok köréből meríti, az utóbbiban irodalmi, művészeti, történelmi példákat vesz alapul. Így az előadás sokkal megkapóbb, sokkal közvetlenebb lesz, mert a hallgatók saját szakmájuk területéről hozott példákon keresztül is igazolva látják a marxizmus-leninizmus egyes tanításainak tudományosságát. (Erről a kérdésről Mózes Tibor elvtárs a „Tájékoztató”-ban hasznos cikket közölt.²)

E cikk nem tartja feladatának a marxista-leninista szemináriumok módszertani elemzését. A szemináriumok módszertani profilját általában az előadáson alkalmazott módszerek határozzák meg. Azonban ezek mégis gyökerében mások, mint az előadás módszerei, s éppen ezért helyes, ha ezzel a kérdéssel külön és alaposan foglalkozunk. A szeminárium — eltekintve a véleményem szerint idejétmúlt anyagkövető szemináriumoktól — nem tartalmazhatja mindazokat a kérdéseket, amelyekkel az előadás foglalkozott, hanem csak azokat, amelyek a párt történetének legalapvetőbb kérdéseit tartalmazzák s így következésképpen, amelyeken keresztül a legkézenfekvőbben tudjuk bizonyítani és megértetni a társadalom s a munkásmozgalom dialektikáját, a pártnak a tudományos világnézetten alapuló jogos, igazságos harcát, a proletárdiktatúra és a szocializmus elkerülhetetlen győzelmét az egész világon.

Ezen túlmenően a jó szeminárium alapvető követelménye az őszinte hangulat a vezető és a hallgatók között, amely eredményesen segíti az egyik igen fontos módszerünket, az egyéni meggyőzés érvényesítését. Ha ez a hangulat hiányzik, bármilyen módszer formálissá, eredménytelené válhat. Ha ez a hangulat nincs meg, akkor a hallgatók megtanulhatják ugyan az anyagot, de az nem válik igazi meggyőződésükké.

Ez a néhány felsorolt probléma is azt mutatja, hogy előadásainkon van még javítani való, hogy a módszerekről folyó vita nem talajnélküli, hanem oktató-nevelő munkánk állandó javításának szerves részét képezi.

Jegyzetek:

¹ Felsőoktatási Szemle 1955. január.

² Tájékoztató 1955. január.